

Warszawa, 24/04/2008r.

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Obywatelskich

Janusz KOCHANOWSKI

RPO - 582023 - II/08/J.C.

00-090 Warszawa Tel. centr. 0-22 551 77 00
Al. Solidarności 77 Fax 0-22 827 64 53

Pan

Prof. dr hab. Zbigniew Ćwiąkalski
Minister Sprawiedliwości -
Prokurator Generalny

Wielce Szanowny Panie Ministrze

Problemy prawne wynikające z orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka stwierdzających naruszenie przez Polskę Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności pozostają w moim stałym zainteresowaniu i były przedmiotem moich wystąpień o charakterze generalnym, w których podkreślałem, iż prawo do rozpatrzenia sprawy w rozsądnym terminie zostało zagwarantowane zarówno w Konstytucji RP, jak i w uregulowaniach prawa europejskiego (tj. w ramach struktur unijnych, jak i prawie Rady Europy).

Liczba skarg kierowanych przez obywateli polskich do Trybunału w Strasburgu została uznana przez sekretarza tego Trybunału, Thomasa O'Boyle za konsekwentnie wysoką i stale rosnącą. Sytuacja taka, zwłaszcza w kontekście liczby skarg uznawanych przez Trybunał za uzasadnione, musi budzić poważne zaniepokojenie i skłaniać do podjęcia pilnych działań zarówno w sferze legislacyjnej jak i stosowania prawa.

Pomimo nowelizacji procedur, a także wprowadzenia do polskiego systemu prawnego ustawy z 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz. U. z 2005 r. nr 179, poz. 1843), w szeregu ostatnich orzeczeń, Europejski Trybunał Praw Człowieka przyznawał skarżącym zadośćuczynienia z tytułu przewlekłości postępowania sądowego.

1. W sprawie Hołowczak przeciwko Polsce (25413/04), ETPC, wyrokiem z dnia 4 marca 2008 r. zasądził 5.000 Euro zadośćuczynienia za przedłużający się okres tymczasowego aresztowania oraz przewlekłość postępowania. W 1998 roku, wnioskodawca został aresztowany pod zarzutem zabójstwa, handlu narkotykami oraz nielegalnego posiadania broni. Akt oskarżenia przeciwko

niemu i 3 innym został skierowany w tymże roku. W 2000 sąd skazał wnioskodawcę na karę dożywotniego pozbawienia wolności. W 2001 roku, wskutek apelacji sprawa została zwrócona prokuraturze celem uzupełnienia postępowania. W 2002 roku skierowany został nowy akt oskarżenia. W 2004 roku, sąd I instancji skazał wnioskodawcę na karę dożywotniego pozbawienia wolności. W 2005 roku, sąd apelacyjny podtrzymał wyrok, w 2006 roku, Sąd Najwyższy oddalił kasację. ETPC zauważył, że aczkolwiek ciężar zarzucanych czynów, jak i fakt recydywy oraz działania w zorganizowanej grupie przestępczej uzasadnia długotrwałe stosowanie aresztu, to jednak w pewnych granicach. W szczególności, ETPC uznał, że w nienależyty sposób sądy rozważały stosowanie innych środków zapobiegawczych niż areszt (naruszenie art. 5 ust. 3 Konwencji). Ponadto, ETPC uznał, że postępowanie w sprawie, którego długość przekroczyła łącznie 8 lat naruszyło art. 6 ust. 1 Konwencji.

2. W sprawie Żelazko przeciwko Polsce (9382/05), ETPC wyrokiem z dnia 4 marca 2008 r. zasądził 2.000 Euro zadośćuczynienia za przewlekłość postępowania. W roku 2000, wnioskodawca został aresztowany pod zarzutem rozboju i zabójstwa. W 2002 wnioskodawca został skazany w I instancji na 15 lat pozbawienia wolności. W tym samym roku, wskutek apelacji, sprawa została skierowana do ponownego rozpatrzenia. W październiku 2004 roku, wnioskodawca został zwolniony z aresztu. W październiku 2005 roku, wnioskodawca został uniewinniony. W lutym 2006 roku, wskutek apelacji prokuratora, sprawa została skierowana do ponownego rozpatrzenia. W marcu 2007 roku, wnioskodawca został skazany na 15 lat pozbawienia wolności, a jednocześnie zarządzono jego tymczasowe aresztowanie. We wrześniu 2007 roku, apelacja wnioskodawcy została oddalona, a wyrok stał się prawomocny. Dodać należy, że pomiędzy rokiem 1999 a 2004, wnioskodawca odbywał karę pozbawienia wolności orzeczoną w innej sprawie. ETPC uznał, że nie zostało w tej sprawie naruszone prawo do sądenia w rozsądnym terminie lub zwolnienia do czasu rozpoczęcia procesu (art. 5 ust. 3 Konwencji). Niemniej, ETPC uznał, że doszło do naruszenia art. 6 ust. 1 Konwencji poprzez naruszenie prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie. ETPC zwrócił uwagę, na fakt dwukrotnego kierowania sprawy do ponownego rozpoznania, co „wskazało poważne niedostatki w funkcjonowaniu wymiaru sprawiedliwości” (t. 58).

3. W sprawie Karpow przeciwko Polsce (3429/03), ETPC wyrokiem z dnia 26 lutego 2008 r. zasądził 7.000 Euro zadośćuczynienia na zasadach słuszności za przewlekłość postępowania w sprawie rozwodowej. Wnioskodawca w roku 1987 złożył pozew o rozwód bez orzekania o winie. Pomiędzy 1988 a 1997 r. zostało zaplanowanych 45 posiedzeń sądu, z czego odroczonych zostało 24 (18 posiedzeń ze względu na niestawiennictwo jednej ze stron, pozostałe z różnych przyczyn). W 1997 sąd rejonowy orzekł rozwód. Wskutek apelacji wnioskodawcy, sprawa została w 1997

skierowana do ponownego rozpatrzenia. Po zmianie przepisów, sąd okręgowy stał się właściwy do rozpoznania sprawy. W 2004 roku sąd okręgowy orzekł o rozwodzie z winy obu stron. W 2006 roku została oddalona apelacja wnioskodawcy.

4. W sprawie Pyrak przeciwko Polsce (54476/00), ETPC wyrokiem z dnia 12 lutego 2008 zasądził 2.500 Euro zadośćuczynienia, ze względu na: 1. Czas trwania tymczasowego aresztowania wynoszący 1 rok i 15 dni, utrzymywany pomimo ciężkiej sytuacji zdrowotnej oskarżonego oraz składanych poręczeń majątkowych i osobistych (naruszenie art. 5 § 3 Konwencji o Ochronie Podstawowych Praw i Wolności). 2. Zażalenie na zastosowanie tymczasowego aresztowania zostało rozpoznane po upływie 2 miesięcy i 15 dni, co zdaniem ETPC naruszyło prawo do szybkiego rozpoznania sprawy i w konsekwencji art. 5 § 4 Konwencji.

5. W sprawie Pankiewicz przeciwko Polsce (34151/04), ETPC wyrokiem z dnia 12 lutego 2008 zasądził 1.000 Euro zadośćuczynienia ze względu na fakt, że osoba, którą uznano za niepoczytalną i zarządzono umieszczenie w zamkniętym zakładzie psychiatrycznym, przez 2 miesiące i 25 dni była przetrzymywana w areszcie tymczasowym w oczekiwaniu na miejsce w zakładzie leczniczym. Tym samym, został naruszony art. 5 § 1 Konwencji.

6. W sprawie Kyzioł przeciwko Polsce (24203/05), ETPC wyrokiem z dnia 12 lutego 2008 zasądził 8.400 Euro zadośćuczynienia za przewlekłość postępowania. W 1994 roku spółdzielnia mieszkaniowa złożyła pozew o zniesienie współwłasności kilku nieruchomości. W chwili wszczęcia postępowania brało w nim udział 182 uczestników, liczba ta wzrosła później do 417. W 1999 roku ustanowiony został biegły z zakresu geodezji. W 2003 roku sąd zawiesił postępowanie z powodu śmierci kilku uczestników postępowania, do czasu ustalenia spadkobierców. W 2006 roku sąd wznowił postępowanie wskutek przystąpienia spadkobierców do postępowania, ale natychmiast zawiesił je znowu, ze względu na śmierć innych uczestników. Sprawa pozostaje nierozstrzygnięta nawet w pierwszej instancji, pomimo upływu ponad 13 lat.

Powyższe sprawy ilustrują szereg problemów, jakie powinny być przedmiotem zainteresowania Ministerstwa Sprawiedliwości.

1. Przede wszystkim, należy podkreślić, że ETPC konsekwentnie podtrzymuje swoją linię orzeczniczą w zakresie stosowania aresztu tymczasowego. W szczególności, ETPC podkreśla, że aczkolwiek ciężar zarzutów i prawdopodobieństwo popełnienia czynu stanowi często wystarczającą podstawę stosowania aresztu w początkowej fazie postępowania, o tyle w fazie późniejszej

przesłanki te muszą być uzupełniane przez inne, w szczególności obawę matactwa lub prawdopodobieństwo popełnienia nowych przestępstw.

W tym zakresie, należy zwrócić szczególną uwagę na uzasadnienia postanowień sądów decydujących o tymczasowym aresztowaniu. ETPC podejmuje bowiem decyzje w oparciu o akta sądowe i częstokroć właśnie lakoniczność uzasadnień lub też automatyczne powtarzanie wcześniej podawanych powodów decyduje o uznaniu stosowania aresztu za nieuzasadnione w świetle Konwencji. Ponadto, sądy muszą w swoich postanowieniach zawrzeć argumentację dlaczego nie uważają za wystarczające zastosowanie innych środków zapobiegawczych.

Ponadto, ETPC w jednej ze spraw (Pyrak) uznał, że ponad 2 miesięczny okres oczekiwania na rozpoznanie zażalenia na zastosowanie tymczasowego aresztowania jest zbyt długi.

Ministerstwo Sprawiedliwości powinno przeprowadzić odpowiednie szkolenia sędziów w zakresie wymogów, co do uzasadnień postanowień o tymczasowych aresztach. W stosunku do sędziów (ew. prezesów sądów) dopuszczających się rażącej i nieuzasadnionej przewlekłości w rozpoznawaniu zażaleń, powinny być wyciągane konsekwencje dyscyplinarne.

2. Przewlekłość postępowania może mieć oczywiście różne przyczyny. Jak jednak wielokrotnie stwierdzał ETPC, to państwo ponosi ostateczną odpowiedzialność za takie ukształtowanie procedury, która gwarantuje rozpoznanie sprawy w rozsądnym terminie. W myśl tej zasady, ETPC bada często czy sąd wykazywał dostateczną aktywność w rozpoznaniu sprawy, a także czy stosował dostępne środki dyscyplinujące uczestników postępowania, jeżeli zachodziła taka potrzeba.

W sprawie Karpowa postępowanie rozwodowe toczyło się blisko 10 lat w pierwszej instancji, częściowo ze względu na niestawiennictwo jednej ze stron. Wobec sędziów prowadzących to postępowanie należałoby wystąpić z wnioskiem o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego, aczkolwiek najprawdopodobniej delikt dyscyplinarny uległ już przedawnieniu.

Często do przewlekłości postępowania dochodzi wskutek kierowania sprawy do ponownego rozpatrzenia (casus Karpowa, Żelazki, Hołowczyka). Konieczność powtarzania rozpraw od początku, w tym także ponowne przesłuchiwanie świadków, powoduje często kilkuletnie opóźnienie w rozpoznaniu sprawy. Wydaje się zatem właściwe, aby w szczególnie rażących sytuacjach, gdy sąd odwoławczy zwraca sprawę sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania, rozważane było podejmowanie postępowań dyscyplinarnych w stosunku do sędziów, którzy doprowadzili do powstania uchybień.

3. W sprawie Pankiewicz, ETPC za niedopuszczalne uznał długotrwałe przetrzymywanie w areszcie tymczasowym osoby, wobec której postanowiono o umieszczeniu w zakładzie psychiatrycznym.

Wydaje się właściwe, aby Ministerstwo Sprawiedliwości prowadziło centralny rejestr dostępnych miejsc w zakładach psychiatrycznych, tak, aby sądy orzekające mogły w łatwy sposób kierować niepoczytalnych sprawców do odpowiednich ośrodków.

Dodatkowo, w nawiązaniu do sprawy Pankiewicza, za niewłaściwe należy uznać obecne rozwiązanie pozwalające na otrzymanie odszkodowania za niesłuszne tymczasowe aresztowanie, jeżeli postępowanie karne ulega umorzeniu z powodu niepoczytalności sprawcy, jeżeli sam fakt sprawstwa został prawidłowo ustalony. Zwłaszcza, gdy wobec niepoczytalnego sprawcy i tak orzeka się środek izolacyjny, to brak przekonujących argumentów, na czym polegać miała szkoda polegająca na aresztowaniu, a zwłaszcza czemu należy ją rekompensować.

4. Na szczególną uwagę zasługuje sprawa Kyzioła, w którym postępowanie o zniesienie współwłasności toczy się od wielu lat, przy udziale 400 uczestników. Wobec naturalnego faktu stopniowego umierania części z nich i wchodzeniu na ich miejsce jeszcze większej liczby spadkobierców, można mieć wątpliwości, czy sprawa ta kiedykolwiek ulegnie zakończeniu. W tym zakresie, Ministerstwo Sprawiedliwości powinno dokonać analizy przepisów Kodeksu postępowania cywilnego i zaproponować takie rozwiązania legislacyjne, które zapobiegą w przyszłości podobnym sytuacjom.

5. Ważną rolę w skracaniu czasu rozpoznawania spraw poszczególnych rodzajów powinno spełniać usprawnienie procedur w poszczególnych rodzajach spraw a także wyposażenie sądów w nowoczesną infrastrukturę i urządzenia techniczne usprawniające pracę sądów. De lege ferenda należałoby postulować zmiany w procedurach poszczególnych rodzajach spraw tak, by rejestracja i utrwalenie przebiegu rozprawy następowało w drodze jej stenografowania. Obecna bowiem sytuacja dyktowania do protokołu przez prowadzącego postępowanie tego, co w swych zeznaniach mówią strony i świadkowie znacznie wydłuża czas rozpraw.

6. Do poprawy jakości orzekania w polskich sądach - uwzględniania przez sędziów przy ferowaniu wyroków standardów międzynarodowych - przyczyniłby się niewątpliwie program szkoleń z zakresu prawa europejskiego - o co zresztą postuluje gremium sędziowskie

7. Objęcie nadzorem spraw, których bieg przekracza uzasadnione terminy. Ze względu na fakt szybkiego przedawniania się deliktów dyscyplinarnych, wyłącznie bieżący nadzór nad sprawami

sądowymi może przynieść właściwy efekt. Prezesi właściwych sądów powinni być zobowiązani do nadzoru nad sprawami, których termin rozpoznania przekracza odpowiedni standard. Ministerstwo Sprawiedliwości powinno być zaś informowane o szczególnie drastycznych przykładach przewlekłości, zanim jeszcze dojdzie do skargi do ETPC.

8. Zważywszy, że ETPC przyznaje zadośćuczynienie często sprawcom przestępstw, należy także podjąć środki systemowe, które gwarantowałyby, że otrzymane kwoty zadośćuczynienia w pierwszej kolejności posłużą zaspokojeniu roszczeń osób pokrzywdzonych przestępstwem, w następnej zaś pokryją koszty procesu. Prokuratorzy z urzędu powinni dokonywać odpowiedniego zabezpieczenia, zarówno na poczet już orzeczonych świadczeń, jak i ewentualnych roszczeń pokrzywdzonych, które dopiero mogą zostać zgłoszone. Oddanie kwoty zadośćuczynienia do dyspozycji sprawcy powinno zaś następować dopiero w ostatniej kolejności.

Uprzejmie proszę Pana Ministra o przeanalizowanie przedstawionych problemów oraz o poinformowanie mnie o zajęтым stanowisku i ewentualnie podjętych działaniach.

Łączę wyrazy szacunku

/-/ Janusz Kochanowski